

OILAVIY AJRIMLARNI OLDINI OLIISHDA TARBIYANING AHAMIYATI

Xaqnazarova Firuza Nasim qizi

Xalqaro innovatsion universiteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada oilaviy ajrimlarni oldini olishda tarbiyaning ahamiyati, oiladagi tarbiyaning shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishdagi muammolari va ularni bartaraf etishning psixologik xususiyatlari haqida nazariy yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Oila, ijtimoiy tarbiya, axloq, ta'lim tarbiya, estetika, muhit, psixologik xususiyat, inson, shaxs, urf-odat.

KIRISH

Xozirgi kunda oiladagi ajralishlar, to'liq bo'lmagan oilalar sonining oshishi, tarbiyaviy munosabatning kamayishi kabi xavfli an'analar ko'rinishidagi o'zgarishi jarayoni kuzatilmoqda, oilaviy munosabatlar va nikohdan qoniqish sifatining yomonlashuvi, erkaklar va ayollarning adaptatsiya imkoniyatlarining pasayishi qayd qilinmoqda. Agar yaqin o'tmishda nikoh ko'pchilik hollarda buzilmas, mustahkam hayotiy muhim ittifoq kabi qabul qilingan bo'lsa, xozirgi kunda esa ajrashish oilaviy janjallarni bartaraf etishning odatiy va yetarlicha keng tarqalgan shakliga aylanmoqda, va oqibatda, ko'plab er-xotinlar nikohni buzishga qaratilgan muammoli vaziyatlarni har tomonlama va xolisona yechishdan bosh tortmoqdalar. Bundan tashqari, hayotiy tajriba va xalqaro ilmiy tadqiqotlar isbotlaganidek, ko'pgina hollarida oilaviy faoliyatning buzilishi, ajrashish, hammadan oldin qizlarda hissiy soha buzilishlarini, davomli ruhiy zo'riqishni kuchaytiruvchi turli aksentuatsiyalar (urg'u berish, diqqatni qaratish) rivojlanishining kuchli va ruhiy jihatdan tuzatish qiyin bo'lgan omiliga aylanadi.

Ushbu holatlar zamonaviy oila instituti, ayollar nikohning birinchi yillarida ayniqsa alohida e'tibor va maxsus tadqiqotlarni kuchaytirishni talab qiladi. Oilani mustahkamlash, so'zsiz ko'pincha uning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy jihatdan himoyalanganligiga bog'liq. Shu bilan bir qatorda, yuzaga kel

ayotgan muammolarning muhim, ko'pgina hollarda esa asosiy sababi qizlarning oilaviy hayot uchun nomuvofiq individual-ruhiy xarakteristikalarini, ularning lozim bo'lgan o'zaro munosabatlarga tayyorligi darajasining pastligi, ulardagi adaptatsiya potensialining yetarli emasligi bo'ladi. Shu bilan bog'liq holda turg'un nikoh

profilaktikasi, uning lozim darajada faoliyat ko'rsatishini ham, xuddi shuningdek qizlarning ruhiy jihatdan salomatligini ta'minlashning ham dolzarb yo'nalishlaridan biri ularning oilaviy xayotga adaptatsiyasining samarali xususiyatlari ishlab chiqish bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Oilaviy turmush inson hayotining eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Xuddi shu boisdan jamiyatning qonun qoidalarga nisbatan munosabat ham oiladagi shaxslararo turli tuman muammolarda, muloqotda, fikr almashinuvida, munozaralarda, o'z ifodasini topadi, binobarin yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash oilaning naqadar mustahkam bo'lishiga, ota-ona munosabatlarida oliyanob xarakter hislarini, bolada yuksak ma'naviy hislarni shakllantirishga bog'liqdir. Yosh avlodni oilada komil inson qilib tarbiyalashdek yuksak va mas'uliyatli vazifa ota-onaga, oiladagi kattalarga yuklatilgandir.

Yurtimizda oila hamisha davlat himoyasida va oliy qadriyat sifatida e'zozlanadi. Oila ijtimoiylashuvning asosiy va muhim o'chog'i bo'lgani uchun ham uning shu muhitda tarbiyalanayotgan yoshlar e'tiqodi va dunyoqarashidagi roli sezilarlidir. Respublikamizda «Mahalla va oila» ilmiy-tadqiqot instituti o'z faoliyatini boshlashi, jamiyatda yoshlar tarbiyasi borasida oilaning roli va mas'uliyatini oshirishga qaratilgan muhim tadbir bo'ldi.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, tarbiya shaxsning o'zi va o'z sifatleri to'g'risidagi tasavvurlarining shakllanishi jarayonidir, deb ta'rif berish mumkin. Demak, har bir inson o'zini, o'zligini qanchalik aniq va to'g'ri bilsa, tasavvur qilolsa, uning jamiyat normalariga zid harakat qilish ehtimoli ham shunchalik kam bo'ladi, ya'ni u tarbiyalangan bo'ladi. O'z-o'zini anglash, o'zidagi mavjud sifatlarni baholash jarayoni ko'pincha konkret shaxs tomonidan og'ir kechadi, ya'ni inson tabiati shundayki, u o'zidagi o'sha jamiyat normalariga to'g'ri kelmaydigan, no'maqul sifatlarni anglamaslikka, ularni «yashirishga» harakat qiladi, hattoki, bunday tasavvur va bilimlar ongsizlik sohasiga siqib chiqariladi. (Avstriyalik olim Z.Freyd nazariyasiga ko'ra). Bu ataylab qilinadigan ish bo'lmay, u har bir shaxsdagi o'z shaxsiyatini o'ziga xos himoya qilish mexanizmidir. Bunday himoya mexanizmi shaxsni ko'pincha turli xil yomon asoratlardan, hissiy kechinmalardan asraydi. Lekin shuni alohida ta'kidlash lozimki,

«Men» - obrazining ijobiy yoki salbiyligida yana o'sha shaxsni o'rab turgan tashqi muhit, o'zgalar va ularning munosabati katta ro'l o'ynaydi. Odam o'zgalarga qarab, go'yoki oynada o'zini ko'rganday tasavvur qiladi. Bu jarayon psixologiyada refleksiya

deb ataladi. Uning mohiyati - aynan o'ziga o'xshash odamlar obrazi orqali o'zi to'g'risidagi obrazni shakllantirish, jonlantirishdir. Refleksiya «Men» - obrazi egasining ongiga taalluqli jarayondir. Aybdorlik, aybga yarasha jazo kabi usullar inson xulq-atvorini boshqaruvchi psixologik omilga aylanadi, u ham kelajakda doimo aybdorlarni qidirishga o'rganib boradi. Z.Freyd nazariyasiga ko'ra, ana shunday jazoga hukm etilgan inson tobora agressiv bo'lib borib, o'zida alamni qaysidir bir ob'yektdan (o'zidan kichiklardan, begonalardan, hayvonlardan) olishga qasd qiladigan, qasoskor bo'lib o'sadi. Jismoniy jihatdan bolaga zug'um qilib, uni kaltaklash holatlari deyarli barcha ijtimoiy qatlam vakillariga xosdir. Muammoni hal qilish uchun birinchi navbatda uni ko'rish muhimdir. Shu sababli, oila ajrimli vaziyatda ekanligini o'z vaqtida payqash allaqachon uni hal qilish uchun katta qadamdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ajrim har doim janjal va ko'z yoshlar bilan bog'liqmi? Va oiladagi har qanday keskinlikni ajrim deb atash mumkinmi? Keling, batafsil ko'rib chiqaylik.

Yuqorida aytib o'tganimizdek, ajrim faqat turmush o'rtoqlar o'rtasidagi yomon munosabatlar emas. Ajrim - bu oiladan o'zgarishlar, yangi echimlar va o'zaro munosabatlarning boshqa shakliga o'tishni talab qiladigan vaziyat. (Shuning uchun, darvoqe, ajrimli vaziyatda, "qasam ichmang", "yaxshi, siz shunchaki janjal qilolmaysiz" kabi maslahatlar - ular ishlamaydi). Ajrimli vaziyatni hal qilish - bu o'zaro ta'sirning, munosabatlarning, oiladagi rollarning yangi shakli. Va ajrimdan muvaffaqiyatli o'tish oilani yanada mustahkam qiladi va boshqa qiyin vaziyatlarda yechim topishga qodir.

Xo'sh, oilaviy ajrim qanday namoyon bo'ladi? Oila a'zolari o'rtasidagi psixologik masofa o'zgarib bormoqda. Bundan tashqari, bir-biridan masofa yo'nalishi bo'yicha ham, haddan tashqari yaqinlashuv yo'nalishi bo'yicha ham - har bir kishi o'zini alohida shaxs sifatida ko'rmaydigan birlashish deb ataladi.

Oilaviy rollar notekis taqsimlana boshlaydi - kimdir haddan tashqari ustunlik qilishi mumkin yoki oila a'zolarining ba'zilar oilaviy rol va majburiyatlarni o'z zimmlariga oladilar, kimdir majburan yoki ataylab olib tashlanadi. Oilada o'rnatilgan qadriyatlar, urf-odatlar, marosimlar, qoidalar buziladi, yangilarini yaratishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Oila a'zolarining umidlari qo'llab-quvvatlanmaydi yoki haqiqatga mos kelmaydi. Oilada o'rnatilgan qadriyatlar, urf-odatlar, marosimlar, qoidalar buziladi, yangilarini yaratishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Oila a'zolarining umidlari qo'llab-quvvatlanmaydi yoki haqiqatga mos kelmaydi. Oila qattiqlashadi, moslashuvchanlik yo'q, yuzaga keladigan muammolar qandaydir standart tarzda hal qilinadi. Oilaviy

ajrim oilaning yaqinligiga, tashqi dunyodan izolyatsiyaga olib kelishi mumkin. Oila do'stlar va qarindoshlar bilan aloqalarni qisqartiradi, mehmonlar endi uyga kelishmaydi, qo'shma sayohatlar ham kamayadi. Agar turmush o'rtoqlarning otalari, eng yaqin qarindoshlari ziddiyatli vaziyatlarda ishtirok etsa, ajrimli vaziyat yangi shaklga ega bo'ladi, unda yangi o'yinchilar paydo bo'ladi. Va bu vaqtda oilada nima sodir bo'ladi? Oilaviy nizolar va janjallar tez-tez sodir bo'ladi va ular tobora kuchayib boradi. Ammo oilada idishlarni maydalash, qichqiriqlar va ko'z yoshlar bilan janjallar bo'lishi shart emas. Ba'zida ajrim - bu sukunat, turmush o'rtoqlar o'rtasidagi sovuqlik, o'zini tutish, o'zaro norozilik. Tashqi tomondan, u jim va munosib ko'rinishi mumkin va faqat oilada masofa va tarqoqlik seziladi. Turmush o'rtoqlar bir-birlari bilan gaplashishlari juda qiyin bo'lishi mumkin yoki ular nafaqat gaplashishdan, balki birga bo'lishdan ham qochishadi. Normativ va nonormativ ajrimlar. Oiladagi ajrimlar har xil bo'lib, psixologlar ularni me'yoriy va me'yoriy bo'lmaganlarga ajratadilar. Bu juda muhim bo'linma. Va har xil turdagi ajrimli vaziyatlarni yaxshiroq tushunish uchun keling, oila qanday rivojlanishini ko'rib chiqaylik - u qanday bosqichlardan o'tadi. Oila shunchaki ikki kishidan iborat emas. Bu allaqachon o'z qonunlariga muvofiq rivojlanadigan alohida organizmdir.

XULOSA

Oila yaratilishidan oldin ham, bu bir-biridan alohida yashaydigan ikki kishi - ota- ona oilalarida yoki mustaqil ravishda. Keyin ular uchrashadilar, er-xotin bo'lishadi va birga yashashni boshlaydilar. Keyingi bosqichda bola paydo bo'ladi va er-xotin ota- onaga aylanadi. Ko'proq bolalar paydo bo'lishi mumkin, oila o'sib bormoqda. Nevaralar paydo bo'lishi mumkin. Asta-sekin balog'atga etish vaqti va turmush o'rtoqlarning har birining o'limi keladi. Agar biron bir bosqichdan o'tish paytida oila yangi sharoitlarga ko'nikmasa, yangi muammolarni hal qila olmasa, u qiyinchiliklarga duch keladi va juda qiyin davrni boshdan kechirishi mumkin. Bu tartibga soluvchi ajrim deb ataladi. Albatta, o'tish davrining har bir bosqichi oilada ajrimli vaziyat yuzaga kelishiga kafolat bermaydi. Ammo bu daqiqalarda oila eng himoyasiz.

Bunday ajrimli vaziyatlar ham mavjud, ularni oldindan aytish deyarli mumkin emas. Ularga tashqi hodisalar sabab bo'ladi - ish yoki uydan mahrum bo'lish, xiyonat, turmush o'rtoqlardan birining og'ir kasalligi, qarindoshlar o'rtasidagi nikoh, ajralish, oila a'zosining o'limi. Bunday vaziyatlar juda qiyin, ular ko'pincha oila a'zolari uchun jiddiy shaxsiy ajrimlarga olib keladi.

Tarbiyaning asosi oila muhitidir. Bola uyda nimani ko'rsa, shunga taqlid qilib o'sadi. Oilada ota olijanob keng fe'l, bosiq, mulohazali va ozgina siyosatliroq bo'lishi, ona esa

mehribon, rahmli, bolalarini behuda qarg'amaydigan va muloyim bo'lmog'i lozim. Farzandlarimizni sog'lom e'tiqodli, jismonan baquvvat qilib tarbiyalash ham ota- ona zimmasiga yuklangan. Oilaning har bir a'zosi millatning davomiyligini saqlovchi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning rivojini ta'minlovchi, ma'naviy va jismoniy barkamol avlodni dunyoga keltirib tarbiyalovchi muqaddas makon ma'naviyat maskanidir.

Shunday qilib, insonning shaxs bo'lib shakllanishida, hayotda o'z o'rnini topish, el-yurt ichida izzat-hurmatga sazovor bo'lishida oila asosiy poydevor hisoblanadi. Oila hayotning abadiyligini davomiyligini ta'minlaydigan, muqaddas urf-odatlarimizni saqlaydigan, shu bilan birga kelajak nasllarni qanday inson bo'lib etishishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'idir.

REFERENCES

1. «Oila psixologiyasi» - G.B. Shoumarov. – t., - 1999. nash.
2. V.M.Karimova. Oila psixologiyasi: Darslik. Pedagogika oliygohlari talabarlari uchun – T., 2007. – 316 b.
3. Oilaviy hayot etikasi va psixologiyasi. – O. To'raeva. – T., z – n.,- 1990y.
4. Гурова А. “Диагностика психического развития детей”.
5. Nishanova.Z.T.vab.Rivojlanish pedagogika va psixologiya-T. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati. -515 b.
6. Ҳайитов, О., & Умарова, Н. (2001). Ёшларда профессионал ўсишга интилишни ривожлантиришнинг назарий-амалий асослари (шажаралар негизи мисолида). Т.: “TURON-IQBOL, 187.
7. Umarova, N. (2020). The Theoretical And Practical Model Of Making A Person Socializing Economically. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 62-68.